

Češi jako „předvoj lidstva“.

Představy o českém národě a jeho sousedech v ideálních světech meziválečné české utopické beletrie

JAKUB MACHEK

KLíčové slová: Československo, utópie, národné stereotypy, Česi, Slováci, Nemci, Židia, Maďari, Čiňania

Studie je zaměřená na specifické představy, které rozvíjeli autoři meziválečných českých utopií. V centru jejich přemýšlení o budoucím vývoji, ať už propagovaném jako nejlepší možný svět, nebo odmítaném, jako hrozná varianta budoucnosti, stál český národ – na rozdíl od světových utopií zaměřených na vymyšlení nejlépe fungujícího společenského uspořádání a podrobný popis jeho konstrukce. Národní optikou byl potom tvarován nejen obraz českého národa, ale i jeho sousedů a dalších národů, které se mohli spolupodílet na jeho budoucnosti. Tyto etnické stereotypy byly podivuhodně shodné u autorů nabízejících socialistickou, kapitalistickou či jinou alternativu budoucího vývoje.

České meziválečné utopie

Utopisté se snažili oslovit a přesvědčit svou ideou co nejširší čtenářskou obec. Proto vycházeli z představ, které byly podle jejich názoru ukotveny v jisté kolektivní paměti české společnosti, případně je chtěli v ní posílit. Autoři různého ideologického zaměření tak při vytváření utopického či dystopického¹ světa budovali svou představu o pravděpodobném budoucím vývoji na základě jistého rozumného světa, které považovali za všeobecně sdílené. Jejich snahou totiž bylo, na základě předvedení pohledu na současnost a minulost společnosti přijatelného pro čtenáře, vytvořit dojem uvěřitelné a pravděpodobné verze požadovaného či obávaného budoucího uspořádání světa, Evropy a národního společenství. Aby byla autorova vize o budoucím světě přijatelná pro co nejvíce čtenářů, musela být ukotvená v horizontu jejich vnímání světa, navazovat na jejich představy, co (případně kdo) je ve společnosti dobré a co špatné a tyto dále rozvíjet směrem, který propagoval autor. A k tomuto předporozumění se autorům hodili existující národní stereotypy. Utopické psaní obecně tíhne k jednoznačné typologizaci charakterů na kladné a záporné, přičemž kladnost či zápornost postav odpovídá očekáváním čtenářů zvyklým na narrativ populární literatury. Podobně v autorské vizi světové šachovnice, na níž přesouvají celé národy a jako figurky a lehkým perem určují jejich budoucí osudy, jsou národy určeny jednoduchými charakteristikami a podle nich děleny na kladné a záporné.

¹ Dystopie je přímým opakem utopie jakožto dobrého světa. Její autoři ji využívají jako varování před vývojem směřujícím k takové organizaci společnosti, která je podle autora veskrze špatná. Často autoři zobrazují oba druhy budoucích světů kvůli jejich porovnání.

Podstatná je také pozice autorů, ze které tyto své představy tvoří. Málokdo z autorů studovaných utopií, pokud o jeho životě vůbec něco víme, by se dal označit jako příslušník tehdejších elit. Častěji se jednalo o druhořadé autory dobrodružné literatury a novinových románů na pokračování a pro některé z nich se stala beletristická utopie jejich debutem na literárním poli, většinou i vlastním nákladem vydaným. Tím zajímavější je ovšem jejich potřeba vyslovit se ke stavu světa a vytvořit obraz ideální či obávané budoucnosti. I když autoři českých meziválečných utopií vycházeli z různorodých ideových pozic a prosazovali či negovali na první pohled zcela odlišné systémy, jejich tvorba měla překvapivě mnoho společného. I proto, přestože velká většina vydaných děl měla patrně minimální odezvu (například recenze vyšly jen na několik z nich), v nich lze hledat jisté svědectví o dobových hodnotách, přáních a obavách širokých vrstev, často odlišných od dobového dominantního mediálního diskurzu.

Zatímco utopické romány byly po celém západním světě oblíbenou četbou i médiem pro propagaci a diskuzi společenských změn po celé 19. století a největší čtenářské odezvy dosáhly na jeho konci (Edward Bellamy: *Looking Backward*, William Morris: *News From Nowhere*, romány Herberta George Wellse), česká utopická tvorba se až na několik výjimek objevuje až v meziválečném období. Svého vrcholu dosahuje na konci 20. letech a doznívá ve 30. letech, pak už nikdy nedosáhla takové četnosti a naléhavosti. Mezi dvěma světovými válkami se mi podařilo dohledat 32 utopických románů, povídek či divadelních her.²

Doboví recenzenti hledali důvody nadšení pro utopii ve zvýšeném zájmu o technický pokrok, o moderní socialismus a ve snaze o vyrovnání prudce se zvětšujících sociálních rozporů. Všechny tyto tendence posílila první světová válka a na autory i čtenáře působil následný společenský kvas a hospodářské otřesy vedoucí k nebyvalé koncentraci kapitálu a prudkým sociálním zápasům. U spisovatelů to přineslo zájem o otázky související s problémy vědeckými, národohospodářskými a sociálními. Válka také převrátila duchovní hodnoty a mravní měřítko a postavila člověka před možnost hrozivé perspektivy budoucího vývoje lidstva.³ V nastalé společenské atmosféře tudíž i autoři populárních románů, usilující o pestrý a dobrodružný děj, nevymýšleli jen fantaskní vynálezy a překvapivé vědecké hypotézy, ale zabývali se i domýšlením všech důsledků, jakými by se mohly prezentované objevy projevit v lidské společnosti a zároveň se obávali i možného zneužití vynálezů.⁴

Čeští utopisté se příliš nezabývali podrobným rozebíráním a odůvodňováním systémů, které nabízeli nebo proti nimž bojovali. Až na výjimky nesledovali dobovou politickou filosofii či

² O jejich výběru více v: MACHEK, Jakub. Báječné nové světy: Současnost a budoucnost v meziválečné české utopické beletrii. In TARANENKOVÁ, Ivana a kol. (ed.). *Bude, ako nebolo. Podoby utopického žánru*. Bratislava : Ústav slovenskej literatúry SAV – Trnava : Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity, 2012, s. 64-89.

³ PÍŠA, A. M. Vlna utopičnosti. In *Směry a cíle. Kritické listy z let 1924 – 26*. Praha : Svoboda a Solař, 1927, s. 142-145.

⁴ RUTTE, Miroslav. Vědecká utopie v soudobém českém románě. In *Cesta*, roč. VIII, 1925/26, č. 3, s. 47.

ideologii soudobých politických stran a hnutí. Představy autorů utopických románů o dokonalé společnosti a budoucnosti jsou povrchním, i když osobitým smísením představ vyčtených ze slavných světových utopií, vlastního přemýšlení a dobových přesvědčení. Nejsou schopní nebo nechtějí hlouběji promýšlet své utopie. Svůj systém jen zhruba načrtnou pomocí základních zásad a raději se soustředí na určitý detail, který se pro ně stává zásadním a který řeší podrobně. Tím je často otázka budoucnosti českého národa, jeho státu a vztahu k národům či státům okolním, definitivní vyřešení pocíťovaných historických křivd, ale může jím být i otázka zdravé životosprávy.

I když české meziválečné utopie prosazují na první pohled odlišné systémy a dystopie jejich systémy negují, mají ve skutečnosti mnohé společné. Zásadní shoda panuje v uvědomování si špatného stavu soudobého světa. Upozorňují na chudobu, sociální nerovnosti, nesvornost a sobectví lidstva. Skepticky hodnotí i smysluplnost demokracie, ovládané a zneužívané prospěcháři a populisty. Shodují se i na tom, že by se tento stav měl změnit, jinak může dojít ke katastrofě. Utopisté navrhují, jak špatnou situaci vyřešit nastolením ideálního systému. Antiutopisté před touto katastrofou buďto varují, nebo se obávají, že návrhy utopistů povedou ke společnosti daleko horší. Případně skepticky konstatují, že lidstvu není pomoci.

Češi zítřka

Pro většinu českých meziválečných utopistů, kladných i záporných, je nejdůležitější budoucnost národa a ideální uspořádání společnosti tedy organizují na národním základě. Narozdíl od tehdy populárních světových utopií odmítají myšlenku celosvětového sjednocení a sblížení, tedy zánik národnostních a jazykových rozdílů běžný ve světových utopiích. Vrcholem a ideálem společenského uspořádání je pro ně národ, daný lidstvu od boha či přírody. Jejich autoři vycházejí ze stále živé zkušenosti národního soupeření v rámci monarchie a poválečného získání samostatnosti. Zároveň tato nacionální (a pravděpodobně široce sdílená) verze kolektivní paměti určuje i roli ostatních etnik, se kterými se ideální český národ potýká a v budoucnu potýkat bude. Zaměřením na otázku národa a jeho nepřátel odpovídají ostatním slovanským utopiím, jejichž hlavním specifikem je sklon k nacionalizaci, k exponování etnického prvku nad prvek sociální.⁵

Český národ a jeho existence v samostatném československém státě nebyla stále pro prvorepublikové utopisty něčím samozřejmým, a proto stála často v centru jejich pozornosti. Existence národa a vyniknutí všech jeho neobyčejných vlastností představovala pro utopisty stejnou nebo vyšší hodnotu jako nastolení ideální společnosti. Pokud se v utopii podařilo nastolit dokonalou společnost, existoval i český národ, často s velkolepou budoucností. Naopak v negativních utopiích byl český stát pravidelně pohlcen Německem, často pod pláštíkem internacionalistického socialistického státu ovládaného Němci a český národ byl potlačen či zánikl.

⁵ BOBROWNICKA, Maria. Utopie na ziemiach słowiańskich. Próba typologii. In CZAPIK-LITYŃSKA, Barbara (ed.). *Utopia w językach, literaturach i kulturach Słowian. Tom 2*. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1997, s. 16.

V pozitívnych utopiách je sice český národ často súčasťou sjednocenej Evropy (prípadne celého Sveta), ale hraje zde dôležitú rolu. Najčastejšie díky svému umiestneniu ve strednej Európe. Praha býva hlavným mestom SSE (Sjednocených Států Evropských). Jak popisuje Ervín Neuman v románe *Ocelovou pěstí*: „*Praha byla takovým městem, neznámým příteli. Za Světové revoluce byla střediskem federace všech národů, neboť zeměpisnou polohou byla k tomuto úkolu přímo vývojem předurčena.*“⁶ Jindy získajú české zeme na dôležitosti díky své zásluze na evropském sjednocení, prípadne díky vynikajícím vlastnostem českého národa nebo jeho významných jedinců, kterými jsou často vědci a objevitelé převratných vynálezů: „*Evropa prožívala historickou noc. Zlín, který před lety tvořil myšlenku panevropskou, který stál v popředí všech reforem, hospodářských i etických, měl nyní rozhodnouti o bytí či nebytí těchto myšlenek.*“⁷

Český národ byl pro utopisty nositelem mnoha kladných vlastností. Dosud jejich rozvinutí bránila nedokonalá súčasnosť, ale v budúcnosti, v ideálnom štáte, měli dosáhnout veľkých úspechů. V tomto názoru se nelíší pozitívne utopie od negatívnych. Najjednoduchším spôsobom, jak se zbavit všech překážek, které dosud bránily českému rozvoji, je celý národ přestěhovat do příznivějších oblastí. Když v *Hvězdné lavině* vytlačí Evropany z jejich domovů ledovec, jsou jim Mezinárodním přistěhovaleckým úřadem přidělována území v Africe. Rozvine se zde hospodářský závod mezi jednotlivými národy, začínajícími znovu od začátku: „*Čechové předčili všechno očekávání...*“⁸ zavedli vzorné farmářské hospodaření, vybudovali železnice a nakonec stáli v čele pomyslné soutěže jen dva národy ovládané prací a kázní, Češi a Němci. Protože jejich kolonie byli oddělené Egyptem, nebyli soupeři, jejich zápolení bylo pouze projevem ctižádosti, vytrvalosti a odvahy. Podobné střetnutí s Němci na hospodářském poli, tentokrát na původním území, prodělá český stát i v *Novém kapitálu*.⁹ Nakonec úspěšná ekonomika, zosobněná Baťovým Zlímem, vede celý evropský průmysl do boje s americkou hospodářskou expanzí.

V budúcnosti se resuscitují také české vojenské schopnosti. Český stát se v utopiách mnohokrát úspěšně ubráni německému útoku, obrana občas přejde v útok a česká armáda se podílí na dobývání Německa. Česká statečnost se projevuje i za případné okupace, kdy kvůli velké lásce českého lidu ke svobodě je považována okupace a udržení Prahy za obzvlášť těžký oříšek. Neustále propukají živelná povstání. O tom se přesvědčí armáda německá (*Rudá závrat*)¹⁰ i čínská (*V soumraku lidstva II*).¹¹ Naopak v nábožensky orientovaných utopiách jdou Češi příkladem svou zbožností a mírností: „*Národ Veruův, oddán osudu a poznáv pravdu života, pohroužil se v sebe a s nadějí na nový život umíral v samotách, hale se do kukly svojí duše, aby brzy vzlétl z ní co skvělý motýl do slunečního jasu.*“¹²

⁶ NEUMAN, Ervín. *Ocelovou pěstí... Utopistický román. Spojené Státy Světové*. Praha : Švec, 1930, s. 175.

⁷ VELŠOVSKÝ, Jaroslav. *Nový kapitál. Román Budoucnosti*. Brno : Jícha, 1930, s. 252.

⁸ MÜLDNER, Josef. *Hvězdná lavina. Románová vidina budoucna*. Praha : Šolc a Šimáček, 1926, s. 296.

⁹ VELŠOVSKÝ 1930.

¹⁰ TICHÝ, Arnošt Max. *Rudá závrat. Vise budoucnosti*. Praha : Šolc a Šimáček, 1921.

¹¹ HRUBÝ, Tomáš. *V soumraku lidstva. Trilogie budoucnosti: II. Rozpoutané síly*. Praha : Kočí, 1925.

¹² AKANA, J. *Zkáza lidství: román budoucnosti*. Praha : Forejt, 1928, s. 303.

Proto nepřekvapí, když utopisté často popisují, jak je národ těchto kvalit obdivován mnoha cizinci i celými národy, které s ním soucítí i v obdobích těžkosti: „*Teplá vlna upřímné obdivuplné sympatie k tomuto malému národu se rozlila přes Karpaty na širou Rus a zaplavila Balkán, vnikla jako proud opojivého ozonu do Francie a rozpálila tváře národů bydlících při moři Středozezemním. Miliony mužů zachvátila touha pomoci těm tajemným nepočetným obyvatelům sudetských zemí, kteří se odhodlaně postavili staletému násilí.*“¹³

Oblíbeným prvkem meziválečných českých utopií jsou převratné vynálezy, které změní budoucnost lidstva. Víc než polovina těchto geniálních vynálezů je dílem českých mozků. I to napomáhá českým úspěchům ve světě. Ovšem utopisté nehledali velikány jen v české budoucnosti. Česká minulost skýtala utopistům mnoho postav, na které se rádi odvolávali a s pomocí odkazů na ně potvrzovali svůj hrdý autostereotyp. Z těchto vzorových národních velikánů jednoznačně ční postava Jana Husa. Hus se stal pro utopisty ikonou českého národa, a protože se utopisté snažili český národ prosazovat ve světě, bylo proto nutné obhájit Husovu velikost. Oblíbeným prvkem bylo vyjmenovávání řady velikánů lidstva, mezi kterými nesměl Hus chybět – například v Akanově *Zkáze lidstva*¹⁴: Kristus – Hus – Kolumbus – Napoleon. Často je vedena paralela mezi dvěma největšími mučedníky lidstva, Husem a Kristem.

Češi jsou považováni v těchto utopiích za národ Husův, k němu jsou doplňovány další postavy: Komenský, Chelčický, Masaryk – pokud se v utopii zrovna obhajuje česká mírumilovnost, nebo Žižka – pokud jde o vojenské schopnosti českého národa. Tato pětice tvoří v utopiích základní, několikrát vyjmenovanou, sadu velikánů české historie. Podle Akany například: „*Čeho jest ještě třeba národu, který měl takové syny, aby se stal národem vyvoleným? – Ničeho než vůle, jíti v jejich šlépějích!*“¹⁵

Přesvědčení autorů o jedinečných vlastnostech vlastního národa a potenciálu, který v jeho příslušnících tkví a čeká na svůj rozvoj v budoucnu, kdy nebude okolnostmi omezován, dosáhlo svého vrcholu ve třech dílech.

Utopie *Telefonická rozmluva Čecha s obyvatelem planety Martu* vyšla již v roce 1914, ale byla záhy zkonfiskována a znovu distribuována až v roce 1918. Její autor skrytý pod zkratkou J. M. popisuje, jak při příležitosti výročí 500 let od upálení Mistra Jana Husa se sjednotí jednotlivé strany a církve, překonají rozpory a shodnou se na společném programu. Za pomoci Husova fondu, do něhož vloží svůj majetek, vybudují společnost sociální rovnosti a harmonický kolektivismus. Český stát získá svým příkladem k následování zbytek světa a na celé sjednocené planetě je z vděčnosti zavedena jako úřední řeč čeština. Kniha vrcholí scénou, ve které k oživé Husově soše na Staroměstském náměstí sestoupí Kristus a po výměně vzájemných zdvořilostí spolu ruku v ruce odchází směrem k Hradčanům:

¹³ TICHÝ 1921, s. 221.

¹⁴ AKANA 1928.

¹⁵ Tamže, s. 279.

„Oba se mlčky pozdravili a tu posvátný zjev Kristův ještě více posvátným hlasem praví: ‘Jak se daří, milý Jene?’

*A tu náš Mistr dí: ‘Děkuji Pane Ježši Kriste; jsem zde v Praze úplně spokojen.’*¹⁶

Druhým vrcholem české nacionalistické utopie je vášnivá protiněmecká a protisocialistická dystopie *Rudá Závrat'* Arnošta Maxe Tichého z roku 1921.¹⁷ Český národ vede povstání proti sto let trvající evropské federaci socialistických států ovládané Němci. Češi se statečně brání, na jistou dobu i obsadí Německo, ale jsou vytlačeni na Sibiř spolu s ostatními národy východní a střední Evropy. Tam se pod dojmem obdivu k zásluhám a statečnosti Čechů všichni Slované spojí v jeden národ Čechoslovanů, který po porážce Němců nastolí na čtvrtině zemské pevniny ideální stát, založený na zemědělství a rukodělných řemeslech. Podobným vzorem celému lidstvu se stává i ostrov Osand v *Cestách z Babylonu* Josefa Bláhy (1933).¹⁸ Osand zde představuje alegorii českého státu a také zde celý svět začne mluvit osandsky.

Jak je vidět, někteří utopisté se i během první republiky obávali o existenci českého jazyka a tuto obavu kompenzovali ve svých vysněných ideálních světech rozšířením češtiny po celém světě. Jejich snahu ironizoval Eda Cenek v *Nekonečnu*,¹⁹ kde si český jazyk osvojí i Mart'ané. Přičemž je příznačné, že i v jinak skeptických dystopiích český jazyk a s ním český národ definitivně zanikne jen ve dvou negativních socialistických utopiích dlouhého trvání a totalitního charakteru, v Bardových *Převychovaných*²⁰ a v Bernardského *Světě proti světu*.²¹ V ostatních dystopiích, ve kterých je existence českého národa ohrožena, se vždy podaří český stát osvobodit. V myslích většiny českých utopistů je český národ neporazitelný. V Tichého *Rudé závratí* je obdiv hlavní hrdiny, Francouze, popisován takto: „*A Tiersot pocítil náhle, že stojí uprostřed vyvoleného národa, jemuž veliký osud světa svěřil ochranu nesmrtelných ideí. Tento národ dal své mučedníky za ideu náboženskou a chystá hrdiny za ideu všelidskou.*“²²

Stát Čechů a neviditelní Slováci

Z pohledu českého nacionalismu jsou v meziválečných utopiích hodnoceny i ostatní národy. Při svém dělení na kladné národy (přežijí i do budoucna) a záporné (zaniknou) vycházejí autoři většinou z jejich hodnocení v české nacionální mytologii a podle svého politického přesvědčení je pak také rozdělují na národy či státy ideálně kapitalistické a ideálně socialistické.

Ačkoliv se dvě třetiny studované utopické produkce podrobně zabývají osudy Čechů v budoucím světě, jen výjimečně je jejich budoucnost spojená s idejí čechoslovakismu. Pouze v 6 utopiích je budoucí stát nazván Československem a jen v jedné z nich je jednou z postav Slovák.

¹⁶ J. M. *Telefonická rozmluva Čecha s obyvatelem planety Martu*. Praha : vl. n., 1918, s. 52.

¹⁷ TICHÝ 1921.

¹⁸ BLÁHA, Josef. *Cesty z Babylonu. Román*. Nezdřev : vl. n., 1933.

¹⁹ CENEK, Eda. *Nekonečno. Fantasticko-utopistický román*. Brno : Brněnské nakladatelství, 1928.

²⁰ BARDA, Jan. *Převychování. Román budoucnosti*. Praha : Krejčí, 1931.

²¹ BERNARDSKÝ, Joe. *Svět proti světu. Dobrodružný román*. Praha : Kočí, 1929.

²² TICHÝ 1921, s. 25.

Když vynecháme knihy, které se o českých zemích nezmiňují vůbec, ve zbývajících necelých 80 % meziválečných utopií se se Slováci a Slovenskem nepočítá. V prvorepublikových utopiích se tak pravděpodobně odráží většinový postoj české společnosti k Československu, které bylo vnímáno jako v podstatě český stát, případně byli Slováci rovnou považováni za součást českého národa,²³ což přetrvávalo již z předválečného vnímání, kdy například jedna z oblastí spojeného světa je Provincie Čechy zahrnující „všechny českým jazykem mluvící, tedy staré Čechy, Moravu, Slezsko rakouské a pruské, [a] uherské Slovácko“.²⁴

Jediný Slovák vyskytující se v české meziválečné utopické produkci představuje zároveň do jisté míry exotický prvek. Je sice inženýrem, ale projevuje se především přednášením slováckých písní na svou lkající violu (*Hvězda Míru*). Josef Müldner „nevědčně“ Slováci do své utopie, uskutečněné v závěru *Hvězdné laviny*, raději věbec nepustí: „Český stát, roztrpěen stálými jejich stesky, nabažil se spolku, který mu užitku nepřinášel. Vyloučil Slovensko i Podkarpatskou Rus ze svého státního svazku a ponechal obě země jejich osudu. Zbavil se tím jen neudržitelné hranice, působící mu neustálě mezinárodní zápletky a nutící ho udržovati vojsko v míře daleko větší, než jakou mohl snést, a vrátil se do svých přirozených hranic státních, dlouhými věky zpevněných. Pyšné gesto, s jakým se zbavil této otevřené rány, hnisající po celé délce na okraji i uvnitř, probudilo teprve Slováci z jejich velikášských sně o autonomii. [...] Slovensko marně volalo o pomoc úpěnlivým hlasem, jemuž nikdo neodpovídal... Slováci ztratili se z mapy evropských národě.“²⁵ Územní ztráta je českému státu vykompenzována ziskem mnohem rozlehlejší kolonie v Africe. Podobný scěnár nabízí i Antonín Talášek v *Ženské revoluci*,²⁶ kde je Podkarpatská Rus, na kterou stejně muselo Československo doplácet, pohlcena Ruskem, a nahrazena výnosnou kolonií rovněž v Africe.

„Ztělesněné zlo“ – Němci

Motto: „Němci vylouěení pro svou ukrutnost ze společnosti slušných národě“²⁷

Ve vnímání českých utopistě jsou Němci nejvíce zmiňovaným a zároveň nejnenáviděnějším národem. Odsuzuje je plná ětvrtina ze studovaných knih a jen ve dvou utopiích se o nich objevuje kladná zmínka. Jedinou proněmeckou utopií jsou protektorátní nacističtí *Hrdinové severu*.²⁸

²³ KOVÁĀ, Dušan. *Slováci – Āesi – Dejiny*. Bratislava : Academic Electronic Press, 1997, s. 69; RYCHLÍK, J. *Āeši a Slováci ve 20. století: Sv. I. Āesko – slovenské vztahy 1914 – 1945*. Bratislava : Academic Electronic Press, 1997, s. 127.

²⁴ J. S. P. *Roku 2310 ěili Svět nyní a za 400 let*. B.m. : vl. n., 1906. Uherským Slovákem autor myslí tehdejší území osídleně Slováci patřící k uherské ěásti monarchie.

²⁵ MÜLDNER 1926, s. 157.

²⁶ TALÁŠEK, Antonín. *Ženská revoluce. Fantastický román*. Olomouc : Románová knihovna „Pozora“, b. r. [ca. 1930 – 1935].

²⁷ DUŠAN, Pavel. *Hvězda Míru. Vise budoucnosti*. Praha : Svátek, 1922, s. 6.

²⁸ ZÍKA, Vlád'a. *Hrdinové severu. Dobrodružný román*. Praha : Zmatlík a Paliěka, 1943.

Protiněmecky zaměřeni autoři utopií si neustále s Němci vyrovnávají účty za staletou porobu a za další pocíťované útlaky českého národa. Celé to funguje jako inverse postupu sloužícího k vychválení Čechů. Jsou předváděny a dokazovány špatné německé vlastnosti, poukazováno na jejich negativní minulost a záporné postavy německých dějin. Také celosvětové veřejné mínění má jednu pochopit, kdo jsou Němci. A německý národ, jemuž přisuzované kolektivní vlastnosti nelze změnit, bude konat hrůzné činy i do budoucna, ovšem bude za ně nakonec potrestán, případně zanikne.

Existuje několik vlastností, které jsou Němcům v utopiích opakovaně přisuzovány: násilnost, krvelačnost, panovačnost a touha ovládnout celý svět. Autoři protiněmeckých utopií se věnují tomu, aby tyto vlastnosti v ději pravidelně připomínali a ilustrovali je na minulých i budoucích německých činech. Německo se většinou vrací k císařství a neustále se snaží ovládnout svět nebo Evropu. Pokud se jim to podaří, nastolí negativní utopii, socialistickou nebo kapitalistickou. Německo je v českých utopiích ideální dystopický stát. I v knihách, které se jinak Němceku nevěnují, jsou nové, kruté zbraně (nejčastěji otravné plyny) vynalézány a používány Němci, nebo aspoň lidmi s německy znějícími jmény.

Nejradikálněji vystupují proti Němcům dvě utopie, *Rudá Závrat'* Arnošta Maxe Tichého a *Hvězda Míru* Dušana Pavla. V obou dojde k válce Německa se zbytkem Evropy v čele s českým státem. Němci vedou válku krutě, dopouštějí se těch nejhrůznějších činů, jaké dokážou autoři vymyslet. Nakonec je Německo poraženo a končí v chaosu a rozvalinách, obyvatelstvo vymírá hlady. Rozhodující podíl na porážce mají Češi. Ve *Hvězdě Míru* jsou zbytky přeživších Němců ještě rozptýleny po celém světě a bývalé německé území kolonizováno ostatními národy:

„Kolonisovat - rozvézt Němce!

A vášnivější křičeli: Vyhubit, vyhubit!“²⁹

Obě utopie jsou plné extrémního nacionalismu a nenávisti. Němci se neštítí žádné špatnosti, pokusí se celé Čechy otrávit plynem, rozdávají v nepřátelských zemích dětem otrávené bonbóny a podobně. Ve svém zápalu se jejich autoři dostávají do klasického nacionalistického postoje, kdy Němcům vyčítají obdobné činy, který u Čechů a jejich spojenců oceňují. Němci zorganizovaný únos ženy českého hrdiny je celým světem odsuzován, zatímco je oceňována česká armáda vypalující německé osady podezřelé ze záškodnictví podle rozkazu hlavní hrdiny: „...*nařídil drakonický postup proti záškodníkům. Kolonii hlohoveckou dal vypáliti do základů za to, že její obyvatelé pobořili trať. 'Němcům imponuje jedině tvrdá pěst. Bud'te spravedlní a přísní!' říkal svým lidem.*“³⁰

Zároveň bývají Němci považováni za národ tíhnoucí převážně k socialismu. Natolik, že ho spolu s Židy zanášejí či vnucují národům, jimž má být socialismus bytostně cizí, jako například

²⁹ DUŠAN 1922, s. 189.

³⁰ TICHÝ 1921, s. 224.

Rusům, kterým ve vnímání nacionálních utopistů je jako součástí Slovanstva bližší život v proto-industriálních komunách. V *Rudé závratí* považuje Tichý za nejhorší zlo socialismus a Němce. Zároveň obdivuje Slovany a touží po jejich sjednocení. A protože utopista vidí svět černobíle, potřebuje negativní věci na jedné straně a kladné na druhé. Proto potřebuje zbavit Rusko podezření ze socialismu a naopak dokázat, že socialismus má čistě německé kořeny a je jedním z pokusů německého národa, jak si podmanit svět: „*A jedovatý van germánského myšlenkového moru se změnil v náhlou smrt, spálil celé toto slibné rašení, serval nadějně květy, rozdrtil člověka.*“³¹ Podobně dávají dohromady socialismus a Německo, ve snaze spojit vše špatné, i další protisocialističtí dystopisté. Naopak propagátoři socialismu žádné souvislosti s Německem nevidí.

V několika málo kladných zmínkách o Němcích v meziválečných českých utopiích je oceňována jejich technická, vědecká a vojenská zdatnost, například se jako jediní v Evropě dokáží po jistou dobu bránit Marťanské invazi, jak uvádí Eda Cenek v *Nekonečnu*,³² kde obdivuje německou technickou dokonalost, blížící se jeho marťanskému ideálu.

Protektorátní *Hrdinové severu* svou oslavou německé armády a německého řádu v Evropě tvoří podobně fanatický protipól protiněmeckým utopiím: „*Byli muži. Budou bojovat, snažit se zvítězit, ale dovedou také umřít, bude-li třeba. Jsou tu jako zástupci největší Říše, jako bojovníci nové Evropy. Přinesli již tolik obětí, přinesou i tuto.*“³³

Židé

Motto: „*Byl-li advokát Stein ohava pravého židovského typu, s obličejem hluboko zbrázděným od neštovic a stopami po nezřízeném životě...*“³⁴

Druhým nejnenáviděnějším národem českých utopií jsou Židé. Autoři užívají všechny běžné stereotypy. I v knihách, které se jim jinak více nevěnují, se o nich objevuje aspoň jeden odstavec, ve kterém je ukázána jejich hamižnost, snaha vydělávat na čemkoli, hlavně na neštěstí druhých. Také je zdůrazňován jejich ohyzdný zjev. Často představují v utopiích zápornou postavu. I v internacionalistických utopiích, kde nejsou jinak národnosti postav zmiňovány, jedna ze záporných postav občas mívá uvedený židovský původ spolu s poznámkou o nepěkném vzhledu.

V utopiích, které se Židům věnují více, jsou spojováni s hamižností, přízemností a neschopností sloužit vyšší ideji než jsou peníze. Jsou obviňováni z touhy ovládnout svět (pokud se tak již nestalo). K tomu jim mohou pomáhat jejich nashromážděné poklady a „souvěrecká“ svornost. Nebo naopak mohou zneužít socialistických myšlenek, kterými dokážou oblouznit davy.

³¹ Tamže, s. 95.

³² CENEK 1928.

³³ ZÍKA 1943, s. 136.

³⁴ AKANA 1928, s. 55.

Socialismus mívá podle utopické literatury kromě německého také židovský původ, jak popisuje například Pavel Dušan: „...měl mezi vůdci lidu mnoho známých, vzdálených příbuzných – souvěrců – nikoli souvěrců náboženských, nýbrž souvěrců takových, kteří jako on odhodili víru náboženskou, vyměnivše ji za víru v ovládatelnost a užitečnost zfanatisovaného proletariátu.“³⁵

I pro Emila Vachka, propagujícího socialismus, ovšem nikoliv jeho sovětskou variantu, stojí za všemi třemi mocnostmi jeho antiutopie – Sovětským Svazem, kapitalistickou Amerikou i socialismem bez socialismu Německa – židovská snaha ovládnout svět.

Další nebezpečnou vlastností Židů, kterou utopisti pravidelně prezentovali, je jejich rozmístění po celém světě. Mohou tak prý zrazovat státy, ve kterých žijí, kupodivu vždy ve prospěch Německa, jak uvádí například Pavel Dušan: „*Odhodlaní muži spojili se s nejlepšími vyzvědači, jimiž byli vždy pražští židé.*“³⁶ Ve snaze mít všechny, které nemá rád, na záporné straně barikády, se V. O. Lučanovi daří propojit nenávist k Židům s nenávistí k hlavnímu českému nepříteli – Němcům: „*Jen jeden národ [židovský] na světě těšil se jejich přízni [Němců], lásce a oddaností, a to takové, jaké není rovno v dějinách. Byla to láska a věrnost, hraničící pod psa, byla to láska holky z periferií, která tím je oddanější, čím více do ní milenec tříská. Byla to láska monstrosní, obludná, nepochopitelná. Vůči jiným plní zášti, zde se plazili po břiše. A on do nich kopal, plival jim do tváře s pravou svojí bezohledností, snižoval je pod důstojnost lidskou a oni, jakoby jeho urážky potvrdit chtěli, setřeli slinu se tváře a s odpornou psí oddaností sloužili mu věrně dále. Než i zde, naděje jejich, že po hřbetě čilého národa toho snáze svět opanují, byla zklamána.*“³⁷

K tomu autor dodává, že všude po světě jsou Židé loajální ke všem stávajícím režimům, s jejich změnou změní obratně i svou loajalitu, „*s jedinou výjimkou v jedné středoevropské republice, kde to dělat nemusí.*“³⁸ Podle Arnošta Maxe Tichého může být existence židovské menšiny a jejího naturelu většinovému národu osudná i jiným způsobem, tak jako Polákům v *Rudé závratí*: „*Proč se postavil tento velký národ [Poláci] ve dnech slavného vzkříšení mimo cestu dějin do ústraní opatrnického vyčkávání, když byla volba pouze jediná? Nebyl to důsledek degenerace charakteru, infikované jedovatou mizou semitské tříště, jež prolula národ polský jako nezničitelný plevel?*“³⁹

Existují ovšem i zcela internacionalistické české utopie, ve kterých se na rozlišování lidí podle národností a ras nehraje, a jednotlivé národy jsou tak uchráněny před autorovou neoblíbou.

³⁵ DUŠAN, Pavel. Hrůza nesmrtnosti. In *Zvon*, 1932/33, Roč. 33, č. 36-52, s. 589, 590.

³⁶ DUŠAN 1922, s. 110.

³⁷ LUČAN, V. O. *Žlutí proti bílým. Dobrodružný utopistický román z druhé poloviny XX. věku (Román nedaleké budoucnosti)*. Praha : Za svobodu, 1925, s. 352.

³⁸ Tamže, s. 198. Autor myslí tehdejší Československo.

³⁹ TICHÝ 1921, s. 222.

V prvorepublikových utopiích se zrcadlil latentní antisemitismus české společnosti, jehož projevy, narozdíl od 19. století, se již neobjevovaly ve vyšších patrech literatury, podobně jako protiněmecká hysterie. Ale populární literatura, do které se snažili utopické romány ve své většině směřovat, nejspíše lépe odrážela postoje širokých vrstev v porovnání s exkluzivní elitní kulturou.⁴⁰

Formu antiutopie napodobuje i několik čistě antisemitských pamfletů nezařazených do souboru námi studovaných utopií.

Další národy

Dalším často zmiňovaným národem v českých utopiích byli Rusové. Ovšem i k marxismu se hlásící čeští propagátoři socialismu měli k jejich socialistickému systému rozporuplný vztah. Sovětský svaz nebyl vzhledem k násilnému a chaotickému způsobu jeho nastolení, které měli ještě všichni v čerstvé paměti, považován za vhodný vzor cesty ke spravedlivé společnosti. Prosocialističtí utopisté ho maximálně zmínili jakožto jinou, odlišnou variantu cesty k těmto cíli, ideální společnosti. Protisocialističtí antiutopisté i kapitalističtí utopističtí reformisté se samozřejmě vůči sovětskému systému výrazně vyhraňovali. Popisovali zoufalou a totalitní situaci, která v Rusku nastala po revoluci. Extrémní Dušanova *Hvězda Míru* a Tichého *Rudá závrat'* líčí sovětské Rusko jako stát ovládaný bolševickou kastou Němců a Židů krutě ovládajících porobené slovanské otroky, kteří si tento cizí, germánský systém nechali vnutit pro svou dobrodružnost: „*Rusko té doby úpělo pod vládou bolševických nástupců, kteří zotročili lid nadobro. Slovanský živel vyvražděn byl skoro zúplna za vlády Leninovy a Rusko bylo souborem příslušníků nejrůznějších národů. Lid tam byl vtlačěn do několika kast jako v Starém Egyptě. Pracující lid neměl jiného práva, než že směl žít. Mnozí prchali přes hranice, ale nemnohým se to podařilo. Ti, kteří byli chyceni, prchali z oné bídy podruhé už jen popravou, nebo sebevraždou.*“⁴¹ Komunistický experiment bývá nakonec svržen vlastním lidem, případně emigranty. V pozitivních i negativních utopiích se někdy k Sovětskému Rusku přidá i Sovětská Indie a Sovětská Čína. Samotní Rusové nebyli v utopiích – patrně pro rozporuplný vztah autorů k panujícímu systému a jejich podílu na něm – téměř vůbec zmíněni.

U českých utopistů byli oblíbení Angličané. Jejich konzervativně spravovaný stát často odolal socialistickému (či jinému) šílenství na kontinentě a Angličané poté účinně pomáhali Evropě se tohoto zla zbavit. Pokud byla Británie ovládnuta, stával se Londýn jedním z center odboje. Naopak prosocialističtí Emil Vachek a Karel Hradec hledají mezi Angličany pro změnu vzor ideální socialistické strany (komunistické i nekomunistické).

Pouze utopisté odmítající kolonialismus neměli Anglii rádi a prorokovali jí úpadek vyvolaný ztrátou kolonií (*Žlutí proti bílým*, *Hvězdná lavina*). Ojedinělý je extrémně protianglický postoj

⁴⁰ MIKULÁŠEK, Alexej. *Antisemitismus v české literatuře 19. a 20. století*. Praha : Votobia, 2000, s. 55-58.

⁴¹ DUŠAN 1922, s. 7.

pronacistických Zíkových *Hrdinů severu*. I on viděl v Anglii posledního odpůrce nových pořádků na kontinentě, ovšem v tomto případě to byla role záporná. Angličané jsou v jeho podání „lakotnými lupiči“, „vyzvědači“ a „přáteli Židů a jejich parlamentarismu“, kteří se snaží uvrhnout evropské národy do neštěstí vyvolávající protiněmecké vzpoury. Po dobytí Anglie se hrstka odpůrců schovává v Antarktidě, odkud se dále snaží škodit Říši, dokud není definitivně poražena.

Postoj k USA, které se v utopických vizích často rozšíří na celý americký kontinent, závisí na typu utopie. Protisocialističtí autoři v ní vidí v Američanech podobně jako v Angličanech hlavního odpůrce socialistických experimentů, jejichž státy jsou založeny na lásce k práci a vlasti a dokáží se proto bránit jak německé či evropské invazi, tak po jistou dobu i Číňanům či Mařanům.

Američané s Angličany představují pro většinu utopistů prototypy kapitalisticky založených národů, podobně jako Němci a Rusové (případně Číňané a Indové) jsou považováni za vhodné kandidáty pro vytvoření státu socialistického. Nelze se tedy divit, že pro socialisticky orientované utopisty jsou USA státem zla, kde jsou socialisté pronásledováni, podobně jako barevní obyvatelé a americká touha po zisku dokáže skupovat po celém světě vynálezy, co by mohly pomoci lidstvu, ale ohrozit americké zisky.

V souladu s převážnou xenofobní orientací autorů českých utopií se odvíjí jejich vztah k československým sousedům, Polákům a Mařanům. I zde je nejlépe nechat nepřítel zániknout. Mařanský národ se rozplyne v okolních slovanských národech jak *V ovzduší míru a lásky*,⁴² *Hvězdné lavině*,⁴³ tak i v *Hrůze nesmrtelnosti*.⁴⁴ K zániku může podobně jako Polákům dopomoci i již zmiňovaná „infikace jedovatou mízou semitské tříště“.⁴⁵ Podobně Poláci jsou pohlceni či pobiti Němci nebo Rusi. U některých utopistů se naopak Poláci stávají spojenci českého státu.

I v naprosto idylické spiritistické utopii *V ovzduší míru a lásky*, kde ani dravá zvěř neubližuje člověku, je mimochodem, během průletu nad Evropou, takto komentována přelétávaná krajina: „Právě letíme nad říší velkosrbskou. Viz zde sedí krásné město Pašičov; jest to bývalá Budapešť, kdysi hlavní město bývalé republiky mařarské. Jak se časy mění. Již osm set let žije zde srbskoslovinský lid. [...] Prostě [Mařaři] sami vyhynuli, tak jako Rusové a Němci. Byli to národové násilní, kteří potlačovali každé jiné plémě, ale konečně po dlouhých bitvách jimi samými podnikaných seslábli tak, že nastavším bolševismem ztratili svoje národní cítění a během dvou set let sami se přenarodnili. Na místě drzých Poláků, hraničíme dnes s Mírným Ukrajincem; Rusko podlehlo nemravností svou nátlaku Japonců a Němec, zničen svojí výbojnou pýchou, zvolna se z části pofrancouzštil a počestil.“⁴⁶

⁴² LUKŠÍK František. *V ovzduší míru a paprscích lásky. Román XXX. století*. Nová Paka : Sezemský, 1919.

⁴³ MÜLDNER 1926.

⁴⁴ DUŠAN 1932/33.

⁴⁵ TICHÝ 1921, s. 222.

⁴⁶ LUKŠÍK 1919, s. 52.

Maďaři jsou podobně jako Němci považováni za národ utlačitelský, jehož i zcela opačně politicky angažovaní členové se dokážou kvůli národní expanzi sjednotit a potlačit své politické rozpory. Tak v *Novém kapitálu* jediní Maďaři odmítají evropské sjednocení a proti němu se svorně spojují levicovní živlové s nejradiálnějsími nacionalisty. Asi i právě proto je pro ně v plánech utopistů počítáno s trestem národního rozplynutí se. V *Hvězdě Míru* autor vysvětluje: „*Tento stát, jenž hrál bezvýznamnou roli statisty na koncertu evropských mocností, měl pouze jméno Maďarů. Ti však skoro úplně vyhynuli v poslední době anebo splynuli se živlem českým, rusínským, srbským a rumunským, nečítaje též části Němců. Maďarská republika byla státem nikoliv národním a věnovala se rolnictví a obchodu.*“⁴⁷

V *Hrůze nesmrtelnosti* autor vysvětluje maďarský zánik opět vlivem kosmopolitního Židovstva: „*bývalá republika maďarská, zanikla jako kapka v moři, Maďaři, poslední a izolovaný ostrůvek mongolských plemen té doby už měli jen jméno odkazující na historickou minulost. Ve skutečnosti byli skupinou rodin nejrůznějších národů sousedních, přičemž semité, kteří odedávna se tam stahovali, hráli prim. Tito semité však mluvili maďarsky a cítili maďarsky.*“⁴⁸

Zatímco některé národní nenávisti jsou očekávatelné, jiné dokážou překvapit. Například názor Josefa Müldnera na Švýcarsko: „*Švýcarsko, tato nešťastná země bez umění a dějin, trpný útes mezinárodního zápolení a bursovní vyssavač Evropy po světové válce a na počátku tohoto století, země volat, citer a znetvořených kolenou... Život, uměle v ní probuzený a dařící se v podobách klečových zrůd, vyprchal z ní rázem, a nikomu se nezastesklo po zemi, jež nebyla nikdy hýčkáným miláčkem duší umělecky citících. [...] Život v ní nerozehrál nikdy plného vějíře svých barev, aby byla postrádána...*“⁴⁹

Každopádně podle utopistových sympatií k tomu kterému národu se odvíjí i jeho osud. Oblíbené státy se dočkají rozvoje, neoblíbené úpadku či zániku.

Daleký východ

Motto: „*Ale, pánové, zdaž není Čína vředem na těle naší země a zdaž není na nás, abychom odstranili z něho žlutý hnís, vytrhli nakažlivý kořen a desinfikovali postižené místo?*“⁵⁰

Dalším oblíbeným etnikem českých meziválečných utopií co do četnosti byli Číňané. Narozdíl od Japonců, kteří podle většiny utopistů vymřou díky nějaké přírodní katastrofě (zemětřesení, tsunami, sesuvy půdy), která postihne jejich ostrov, Číňané jsou vnímáni jako národ, který určitě promluví do budoucnosti světa.

⁴⁷ DUŠAN 1922, s. 54.

⁴⁸ DUŠAN 1922/23, s. 571.

⁴⁹ MÜLDNER, Josef. *Zločin doktora Modrana. Román živlů a hrůz roku 1999*. Praha : Šolc a Šimáček, 1922, s. 183 a 184.

⁵⁰ RICHTER, Jan, ml. – BONDY, Jiří. *Diktátoři vědy. Mír světový*. Moravská Ostrava : Knihovna života, 1930, s. 46.

„Žluté nebezpečí“ bylo oblíbené téma nejen dobové dobrodružné literatury. Našlo si také cestu do utopií. Hrozící nebo uskutečněný střet mezi Východem a Západem se objevuje v plně čtvrtině utopií. Západ se s oblibou obával, že Číňané s Japonci rychle dohoní hospodářské zpoždění a začnou západu konkurovat. Tento pocit plně sdílejí i utopie. Číňané dohání v technice a vědě Západ, rostoucí přelidnění se snaží řešit vystěhováním svých obyvatel, kteří představují levnou konkurenci dělnickým povoláním na západě. Zároveň se Čína často sama uzavírá a nikdo netuší, co se tam připravuje. Odtud pramení obava, že bude chtít svou populační explozi řešit výbojem na úkor Evropy a Ameriky, nebo zaútočit na jejich kolonie. K tomu jí mají pomoci i čínští imigranti rozmístění po celém světě.

Číňané jsou obecně považováni za schopné a pracovité, trpící populační explozí. Není jim umožněno se vystěhovat do volných, skoro neobydlených krajín na Západě (Sibiř, Kanada). Řeší to již uvedeným zbrojením a následnou válkou, nebo pronikáním levné čínské pracovní síly do západních krajín. Zde vznikají celé jejich kolonie, a pokud dochází v Evropě k násilným politickým střetům, mohou si státy najímat Číňany jako vojsko nebo policii. Většinou jsou Číňané důsledně pojmenováni jako Žlutí. Žlutých dělníků i ozbrojených složek potom může Čína využít při přípravě okupace.

Pokud dojde mezi Asií (někdy Číňanům pomáhají i Indové) a Evropou s Amerikou ke střetu, probíhá podle následujícího scénáře. Západ se bojí tajemného mlčení Číny a konkurence čínských dělníků, Čína žádá větší území pro své obyvatele. Oba bloky proti sobě pošlou obří vojska čítající několik milionů vojáků, mnoho letadel a ponorek. Na moři i na Uralu dojde k velké bitvě. Vyhrájí Číňané. Pokud má autor kladný vztah k jiným rasám, žádá Čína jen nevměšování se Západu na jiné světadíly (*Ocelovou pěstí*), případně volnou možnost pro své obyvatele kamkoli se stěhovat (*Žlutí proti bílým*). V opačném případě zahájí Čína v Evropě krutou okupaci (*V soumraku lidstva II. Rozpoutané síly*). Ve všech případech dojde po jisté době k odvetě a Asie je poražena. Může být jen vytěsněna z Evropy a ponechána svému vlastnímu vývoji, nebo je v ní zaveden socialismus, který mezitím vznikl na Západě, případně mohou být Číňani kompletně vyhubeni.

Polovina meziválečných utopií, které se věnují i lidem žijícím mimo Euro-americký okruh, má k těmto národům kladný vztah, zatímco druhá polovina je ostře rasistická. Jejich autoři s podobnou zvilostí, se kterou útočí na Němce či Židy, neustále napadají Číňany pro jejich údajnou krutost, primitivnost a hloupost. (Přičemž V. O. Lučan v dvojdielné knize *Žlutí proti bílým* je sice ostře antisemitský, ale dává netypicky přednost Číňanům před Evropany.) V Taláškově *Ženské revoluci* má každá domácnost čínského sluhu. Ti jsou popisováni jako směšné figurky, prost'áčci slabého rozumu, přerostlé děti. Čínský sluha je jednou z postav popisován: „Nikdy jsem mu neublížil, ač mi vše popletl a ten člověk mne měl tak rád, že nechtěl za žádnou cenu ode mne odejít.“⁵¹ Autorovi nejvíce vadí hrozící přistěhovalecká vlna Číňanů,

⁵¹ TALÁŠEK b.r., s. 72.

a protože jde o protizenskou dystopii, také pohlavní styky žen se svými čínskými sluhý, přičemž ženám jsou přisuzovány obdobné vlastnosti, jako jejich čínským sluhům: „... *kdežto ona jest odsouzena k bezduchému, přímo zvířeckému soužití s hloupým Číňanem, u něhož o nějakém vznešeném citu nemohlo býti ani řeči.*“⁵²

V Hrubého *Rozpoutaných silách*, druhém dílu trilogie *V soumraku lidstva* dojde k čínské okupaci Evropy. Číňané zahájí na dobytých územích kruté násilí a teror: „...*bezuzdná zvůle, s jakou využívali žlutí své moci. Dali jí plně pocítiti ubohému obyvatelstvu nedbajíce ničeho a rozpoutávajíce svoje, i nejnižší pudy.*“⁵³ Také Hrubému nejvíce vadí zneužívání bílých žen žlutými důstojníky. Teprve okupace cizí rasou dokáže sjednotit do té doby rozhádané obyvatelstvo: „*Ukázalo se, že bílé pokolení přece jen vyniká nad ostatní a že mu nelze tak snadno vzít vládu z rukou.*“⁵⁴

Naopak protikoloniální utopie odsuzují Západ, protože ovládá celý svět a žije na jeho úkor, zatímco staré civilizace východu jsou potlačeny, protože nejsou tak agresivní. Podle Akany tak „*Čína nenaučila se ještě dobře a rychle vraždit, lpíc na svých dávných tradicích a zvyklostech. Nechtěla se dlouho tomu učit sama, až ji tomu naučili jiní, státy kulturní.*“⁵⁵ Autoři těchto utopií drží palce čínskému pokroku a vidí možnost sociálních experimentů, zároveň Číňanům přiznávají oproti západnímu obyvatelstvu větší jednotu, kolektivní duch, technické schopnosti i tendence k racionální organizaci společnosti, která tím snáze může dospět až k utopii. V Hrubého *Soumraku lidstva* čínský hrdina vysvětluje: „*O nás dlouho nedbal svět, ale my jsme se rozvíjeli, dospívali k nejkrásnějším vlastnostem. U nás je dnes práce, u nás je dnes pokoj. Máme pořádek, jsme rovni a spjati láskou bratrskou. Národ s takovými ctnostmi neslouží, jeho povinností jest, aby se domohl vlády, aby činil druhé sobě podobny.*“⁵⁶

Pokud v těchto knihách dojde k čínské okupaci Evropy (případně i Ameriky), válka je vyhrána s malými nebo žádnými ztrátami na obou stranách a na dobytých územích si „žlutí“ počínají nenásilně, žádají jen zrovnoprávnění možností pronikání na Západ, případně konec kolonialismu. Přesto nakonec po odvetě vítězí Západ. Ve *Žlutých proti Bílým* jsou Číňané vyhubeni uměle vyvinutými bakteriemi moru, proti kterým jsou bílí očkováni. Dvě utopie propagují sblížení všech lidských ras, *Ocelovou pěstí* a *Zločin doktora Modrana* Josefa Müldnera, který navrhuje vznik nového jednotného lidského typu křížením všech lidských plemen.

Ovšem i některé protirasisticky a protikoloniálně zaměřené knihy sice připouštějí, že ostatní světadíly euroamerickým kolonialismem trpí a že po jeho skončení dosáhnou západní úrovně, ale zdůrazňují, že si i přesto bílá rasa udrží díky svým vyšším kvalitám jistý náskok. Podle

⁵² Tamže, s. 221.

⁵³ HRUBÝ 1925, díl II., s. 111.

⁵⁴ HRUBÝ, Tomáš. *V soumraku lidstva. Trilogie budoucnosti: III. Vzkříšení slunce*. Praha: Kočí, 1928, s. 140.

⁵⁵ AKANA 1928, s. 122.

⁵⁶ HRUBÝ 1928, díl III, s. 79.

Akany: „*Plémě bílé, evropské a americké, svou kulturou, vymoženostmi, svým vyspělým duchem ovládalo a tisklo plemena barevná, na početnost mohutnější, ale duchem nevyspělejší, všechna barevná plemena pocítovala trpce nenávisť bělocha, jeho panovačnost, hrabivost a moc. Viděla příklady v historii, kde bílá rasa vyhubila celá plemena a bála se o svůj osud.*“⁵⁷ Dokonce i Ervín Neumann, propagující v *Ocelovou pěstí* smíšené páry, dodává, že z tváře barevných plemen zmizelo barbarství, zatímco bílá rasa neměla důvod se změnit: „*Pamatujete se, jak vypadali ku příkladu negři XX. století? Pamatujete se na jejich úzká čela a poloopičí nos? To vše u oněch nových rač*“⁵⁸ zmizelo. *Nebylo u nich vidět ani památky po nějaké nižší inteligenci.*“⁵⁹

Tak i v ideálním budoucím světě pohledem českých utopistů by měl Západ nadále nést své břímě a vykonávat protektorskou roli nad Východem, kde přes všechn technický a sociální pokrok přetrvávala temnota a náboženství: „*...východ byl bezbranný a bílá rača vládkyní země. Ale nikoliv ti násilničtí vládcové – kolonisté – minulých dob, ale bílá rača odchovaná zásadami bratrství a lásky, měla kormidlo dějin v rukách.*“⁶⁰ Ani internacionalističtí utopisté si nedokážou představit svět, který by nepotřeboval být veden Evropany, jako Ervín Neuman v *Ocelovou pěstí*: „*Je jisto, že Evropa, jsouc neustále v boji s východní tmou, se zastavila ve vývoji na několik set let. Bylo to však nutno k vyvážení kulturní rovnováhy mezi plemeny. [...] Vzdělání, které utvořilo před staletími z barbarského bělocha bratra všech lidí, mělo dosíci stejný cíl u národů barevných.*“⁶¹

Závěr

Velké národy si mohly dovolit snít o sjednoceném celosvětovém utopickém státu. Malé národy se obávaly, že se v něm rozpustí, a obavu o svou existenci stavěly nad svornost a jednotu budoucího světa. (Samozřejmě některé české utopie národ nezdůrazňují, případně vůbec nezmiňují, ale v české meziválečné utopické produkci tvoří menšinu). V Müldnerově *Hvězdné lavině* získají Češi ideální podmínky ke svému rozvoji až po přesídlení do Afriky: „*Získavše mimoděk obdiv a úctu svých sousedů, nevěděli sami, že se jejich stát vyšinul do popředí a že se stávají národem vedoucím, což jim jejich nešťastné umístění v hranicích staré pravlasti kdysi znemožňovalo. Teprve zde, na břehu moře a na pokraji pouště, mohli Čechové s úspěchem a bez překážek rozvíjeti všechny kladné složky rasovní své příslušnosti i všechny síly tlumené dříve nepříznivou polohou i mezinárodním napětím.*“⁶²

I když české meziválečné utopie prosazovaly na první pohled odlišné systémy a dystopie jejich systémy negovaly, měly ve skutečnosti mnohé společné. Pro většinu českých prvorepublikových utopistů, popisujících optimistické i pesimistické vize budoucnosti, byla nejdůležitější budoucnost národa. Většina českých autorů odmítala myšlenku celosvětového sjednocení či

⁵⁷ AKANA 1928, s. 192.

⁵⁸ Myšleny rasy, v občas dobově používaném nepočestném pravopisu. Termín má v dobovém – více biologickém, esencialistickém pojetí – blízko k pojmu národnost.

⁵⁹ NEUMAN 1930, s. 29.

⁶⁰ Tamže, s. 137.

⁶¹ Tamže, s. 144.

⁶² MÜLDNER 1926, s. 297.

sblížení včetně zániku národnostních a jazykových rozdílů. Vycházejíce ze stále živé zkušenosti národního soupeření v rámci habsburské monarchie a poválečného získání samostatnosti v rámci Československa, byl pro ně vrcholem a ideálem společenského uspořádání národ, který vnímali jako daný lidstvu od boha či přírody. Zároveň tato nacionální (a široce sdílená) verze kolektivní paměti určovala i roli a stereotypizované vlastnosti ostatních etnik, se kterými se ideální český národ potýká a v budoucnu potýkat bude. V meziválečné české utopické produkci je možné pozorovat kromě projevů jistého komplexu malého národa, nejistého si svou budoucí existencí, i další kolektivní vzorce společenských skupin, z nichž autoři pocházeli, na jejichž základě je utvářen postoj k ostatním společenským vrstvám i bližším či vzdálenějším národům.

Zároveň vnímání jednotlivých národů, zvláště sousedních, prezentované v české meziválečné utopické próze, do jisté míry předjímalo budoucí vývoj národnostní otázky v poválečném Československu. I když výsledek byl patrně odlišný, než si většina autorů dokázala představit. Nedůvěra k demokracii a parlamentarismu, odmítnutí individualismu i soudobého modelu kapitalistické tržní ekonomiky, které mělo nahradit směřování k řízenému hospodářství, ke kolektivismu a sjednocení společnosti na národním základě spojené s vysokou mírou xenofobie, byly sice v období první republiky vytlačeny dominantním diskurzem na okraj, ale s jejím zánikem se o to silněji projevy v následujících zlomových obdobích a nabyly v české společnosti převahu skoro shodně v zdánlivě ideologicky protichůdných ideologiích druhé republiky na konci třicátých let, i třetí republiky druhé poloviny let čtyřicátých a s nimi spojenému řešení postavení a vůbec možné budoucnosti menšin.

Podobnou otázkou potom je, jaké utopie, jaké obrazy ostatních národů, do nichž přelévá svou nespokojenost, si vytváří dnešní česká společnost, mimo hegemonní diskurz hlavních médií.

Cítuj:

MACHEK, Jakub. Češi jako „předvoj lidstva“. Představy o českém národě a jeho sousedech v ideálních světech meziválečné české utopické beletrie. In *Forum Historiae*, 2012, roč. 6, č. 2. ISSN 1337-6861.
http://www.forumhistoriae.sk/FH2_2012/texty_2_2012/machek.pdf

...

Mgr. Jakub Machek, PhD. je absolventom sociálnych dejín na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe. V súčasnosti pôsobí v Ústave českej literatúry a literárnej vedy tejto fakulty. Zaoberá sa predovšetkým českou populárnou kultúrou, od senzačnej tlače, ktorá stála pri jej zrode koncom 19. storočia, cez mezivojnovú utopickú beletriu a normalizačné seriály, až po súčasnú internetovú xenofóbiu. Je členom Centra pro studium populární kultury (CSPK).

Kontakt: jakub.m@post.cz